

NAAR EEN 'ANDER' ONGEHUWD MOEDERSCHAP

M. MASUI

Inzicht verwerven in de aan de gang zijnde veranderingen binnen het fenomeen ongehuwd moederschap vormt de kern van dit artikel. Daarom wordt nagegaan, in het wetenschappelijk onderzoek terzake, welk type ongehuwde moeder toonaangevend is en welke houdingen de samenleving dienaangaande heeft ontwikkeld in de periode 1960-1981 in België, meer bepaald in het Nederlandstalig landsgedeelte.

Die veranderingen binnen het ongehuwd moederschap staan in nauw verband met enkele maatschappelijke ontwikkelingen van de jaren 1960-1970 zoals onder meer de tweede seksuele revolutie, de emancipatiegolf ten aanzien van vrouwen en de ontwikkelingen van moderne contraceptiva.

Het bewust, gewenst ongehuwd moedertype lijkt sinds medio van de jaren zeventig, het onbewuste, ongewenste, vaak sociaal-probleematisch ongehuwd moedertype van de vorige decennia te vervangen. Wat de houdingen van de samenleving betreft ten aanzien van ongehuwd moederschap, lijkt er eveneens een evolutie waar te nemen gaande van afwijzing en marginalisering naar een grotere tolerantie en zelfs naar aanvaarding onder zekere voorwaarden.

1. Inleiding en probleemstelling

Het probleem *veranderingen binnen het ongehuwd moederschap* dat in deze bijdrage aan de orde is, spruit voort uit bepaalde vaststellingen gedaan tijdens de door ons verrichte onderzoeken tussen 1974 en 1980.

Kon men in het begin van de jaren zestig nog stellen dat het overheersend ongehuwd moedertype verwees naar een ongewenste zwangerschap dan lijkt het er aardig op dat dit in de daarop volgende decennia steeds minder het geval zal zijn. Steeds meer lijkt ongehuwd moederschap te refereren naar een 'gewenste zwangerschap' (Masui, 1981). Ook bij de als traditioneel problematisch omschreven adolescente ongehuwde moeders 'roert er wat'. Sinds het begin van de jaren zeventig stelt men in de V.S.A. een indrukwekkende stijging vast van adolescente ongehuwde moeders die niet langer wensen afstand te doen van het kind. Het onvermijdelijk gevolg is de ineenstorting van de binnenlandse adoptiemarkt. Steeds meer jonge ongehuwde moeders geven de voorkeur aan een zelfstandig éénouderschap (Baldwin, 1976; Furstenberg, 1976; Clapp, 1978).

Observeren we de houdingen van de samenleving ten aanzien van ongehuwd moederschap in diezelfde periode, 1960-1981, dan stelt onder andere Chilman (1979) vast dat het ongehuwd moederschap lang niet meer zo problematisch is als vroeger. Die situatie zou onder meer het gevolg zijn van meer permissieve normen op het gebied van seksualiteit, van een groeiende sociale aanvaarding inzake gelijkheid tussen mannen en vrouwen en van stijgende kansen van vrouwen op de arbeidsmarkt. Bij Koch-Nielsen (1980) lezen we dat er in Denemarken geen juridische noch sociale maatregelen werden genomen om buitenechtelijke geboorten te voorkomen aangezien ze de laatste 5 à 10 jaar sociaal niet worden afgekeurd noch beschouwd als deviant gedrag.

Via een sociaal-statistische analyse van de volkstellingsgegevens en van de gegevens van de burgerlijke staat voor de periode 1968-1980 in Frankrijk proberen Deville en Naulleau (1982) een inzicht te verwerven in de aan de gang zijnde veranderingen binnen het ongehuwd moederschap/ongehuwd ouderschap. Het is, voor zover ons bekend, de enige, zij het vrij beperkte studie, die aan deze problematiek is gewijd.

Onze bedoeling is, voor zover mogelijk binnen de context van deze bijdrage, enkele 'tekens' op te sporen in de wetenschappelijke literatuur, die zouden kunnen wijzen op veranderingen binnen het ongehuwd moederschap. Meer bepaald zal worden gepoogd na te gaan *welke types van ongehuwde moeders toonaangevend zijn en welke houdingen de samenleving heeft ontwikkeld ten aanzien van dit fenomeen*, in de door ons bestudeerde periode.

Die veranderingen binnen het ongehuwd moederschap zijn sterk verweven met allerlei maatschappelijke ontwikkelingen in onze snel wijzigende samenleving. Bijgevolg moeten die veranderingen binnen het ongehuwd moederschap gesitueerd worden enerzijds ten aanzien van een *specifiek referentiekader* en anderzijds ten aanzien van een meer *algemeen referentiekader*.

Wat dit *algemeen referentiekader* betreft zouden we willen verwijzen naar enkele vrij recente en voor onze onderzoeksvraag, relevante maatschappelijke ontwikkelingen zoals :

1° *de tweede seksuele revolutie van de jaren '60*. Al naar gelang van de geraadpleegde bronnen volgt de tweede seksuele revolutie op diegene die zich heeft voorgedaan op het einde van de 18de eeuw waarbij de partnerkeuze een meer affectieve dimensie verwief (Shorter, 1975). Ofwel volgt ze op een 'andere' eerste seksuele revolutie die plaats vond in de jaren '20-'30, gekenmerkt door de uitbreiding van het extramaritaal verkeer (Chilman, 1979). Of zouden we beter spreken van 'derde seksuele revolutie' ? Ongeacht de rangorde die de seksuele revolutie van de jaren '60 inneemt, feit is dat alle geïndustrialiseerde landen hebben kunnen vaststellen dat sindsdien de voorechtelijke seksuele relaties onder de jongeren toenamen en dat de gemiddelde leeftijd bij eerste coïtus daalde.

2° *de emancipatie van vrouwen*. De laatste 25 jaar is het leven van vele vrouwen veel vlugger en fundamenteeler veranderd dan dat van de meeste mannen. Door de snelle uitbreiding van een bezoldigde beroepsactiviteit, vooral in de tertiaire sector, wisten vele vrouwen een zekere economische onafhankelijkheid op te bouwen. Voor velen heeft die persoonlijke financiële autonomie minstens evenveel, zoniet meer stabiliteit opgeleverd aan vrouwen dan het huwelijk (Sullerot, 1984).

3° *de moderne contraceptie*. Vooral de orale contraceptie heeft bijzonder veel bijgedragen aan een diepgaand transformatieproces in het leven van vele vrouwen. De term 'mutatie' lijkt hier wel op zijn plaats. En het lijkt, althans wat de contraceptie betreft, onmogelijk de klok terug te draaien. De efficiënte contraceptiva en de mogelijkheid (al dan niet gelegaliseerd) tot zwangerschapsafbreking laten toe de voortplanting van de seksualiteit te scheiden. Een nieuw tijdperk wordt geschreven. Voor het eerst in de geschiedenis is het mogelijk dat jonge vrouwen een actief seksueel leven kunnen leiden zonder risico op zwangerschap (Sullerot, 1984).

De hoger geschetste ontwikkelingen zullen niet zonder gevolgen blijven voor de illegitimitet en het ongehuwd moederschap. Sinds de introductie van efficiënte en veilige contraceptie

kunnen vrouwen inderdaad kiezen voor een zwangerschap of ervan afzien en dit op de tijdstippen die hen het meest schikken. Binnen die 'nieuwe' context bestaat de kans dat men het ongehuwd moederschap, in zekere zin, zal moeten verantwoorden. De kans te zullen worden be- of veroordeeld op voorechtelijke seksuele relaties, zal gezien de ruime verspreiding en de goedkeuring ervan, eerder gering zijn (Trekker, 1972). Anderzijds zal er in de toekomst waarschijnlijk nog maar weinig ruimte worden uitgemeten voor 'ongelukjes'.

In de nu volgende paragraaf 2 wordt het eerder aangekondigde 'specifiek referentiekader' toegelicht. Onze onderzoeksvraag naar veranderingen binnen het ongehuwd moederschap wordt uitvoerig behandeld in paragraaf 3. Enkele conclusies sluiten deze bijdrage af in paragraaf 4. Hiermee is bondig de opzet van deze studie aangegeven.

2. Specifiek referentiekader

Vooraleer de eigenlijke onderzoeksvraag, naar veranderingen binnen het ongehuwd moederschap te behandelen, lijkt het ons noodzakelijk, zij het kort, enkele fenomenen die zeer nauw samenhangen met ongehuwd moederschap onder de loep te leggen; nl. voorechtelijke concepties, onwettige geboorten en erkenningen van natuurlijke kinderen in de geboorteakte.

De voorechtelijke concepties die aanleiding geven tot een verhaast of gedwongen huwelijk en een daaropvolgende 'wettige' geboorte worden vergeleken met die voorechtelijke concepties die uitlopen op een 'onwettige' geboorte die aan de basis ligt van een ongehuwd moederschap (par. 2.1.).

Vervolgens (par. 2.2.) wordt het verloop van de onwettige geboorten in België vergeleken met het verloop van onwettige geboorten in enkele Westerse landen.

In de derde paragraaf wordt de evolutie van de erkenningen van natuurlijke kinderen in de geboorteakte nagegaan (par. 2.3.). De Belgische Wetgeving onderscheidt naast de natuurlijke kinderen, ook kinderen verwekt in bloedschande en in overspel (B.W. Eerste Boek, Titel VII, Hoofdstuk III, art. 335). (In april van dit jaar werd de wet op de afstamming in België gewijzigd).

Teneinde de analyse overzichtelijk te maken werden twee fasen onderscheiden in de door ons bestudeerde periode; een eerste gaande van 1960 tot en met 1970 en een tweede gaande van 1971 tot en met 1981. Die keuze is gebaseerd op volgende overwegingen. Werden in de loop van de jaren zestig verschillende veranderingen zoals de eerder vermelde tweede seksuele revolutie, de verzelfstandiging van vrouwen en de introductie van moderne contraceptie ingevoerd, dan blijken die pas een duidelijke statistische vertaling te vinden in

de loop van de jaren zeventig. Enkele voorbeelden : een opmerkelijke daling van voorechtelijke concepties en van gedwongen huwelijken in 1974, een algemene stijging van onwettige geboorten in de door ons bestudeerde landen tussen '71 en '81 en een toenemend aantal erkenningen in de geboorteakte sinds 1971. Zodat we van mening zijn, dat, wat onze onderzoeksvraag betreft, de jaren zestig eerder lijken aan te sluiten bij de jaren vijftig dan bij de daarop volgende jaren zeventig. Die laatste lijken eerder een nieuw tijdperk in te luiden.

2.1. Voorhuwelijkse concepties, 'wettige' en onwettige geboorten

Vanaf 1960 tot en met 1970

Beschouwd vanuit de absolute aantallen (tabel 1) wordt met uitzondering van de jaren '61-'62, waarin zich een lichte daling van voorechtelijke concepties voordeed, sedert 1963 een constante en vrij geleidelijke stijging vastgesteld zowel bij de voorechtelijke concepties als bij de 'wettige' en de onwettige geboorten. Vergeleken bij 1960 wordt er in 1970 iets meer gedwongen gehuwd; van 74.3 % naar 76.5 %. Gemiddeld lopen drie op vier van de voorechtelijke concepties uit op drie 'wettige' geboorten. In Nederland wordt er in die periode iets meer gedwongen gehuwd dan in België; 80 % tegenover 75 % in ons land (Masui, 1981).

Het doet ietwat paradoxaal aan dat precies op een ogenblik dat betrouwbare en doeltreffende contraceptiva op de markt verschijnen méér voorechtelijke zwangerschappen aanleiding zullen geven tot méér gedwongen huwelijken. Ook al was de orale contraceptie in België wettelijk toegelaten sinds 1962 en werden er in 1966 betere versies van het IUD (spiraaltje) in het bereik van vele vrouwen gebracht, dan blijkt dat "informatie over de kennis en de toepassing van contraceptie in Vlaanderen zeer zeldzaam en onvolledig is vóór 1966. Geboortenbeperking werd in die tijd als onbehoorlijk beschouwd, er rustte een taboe op met als gevolg dat dit thema zelden aan bod kwam. Systematisch onderzoek greep eigenlijk nooit plaats" (Lodewijckx, 1984, 284). Dit betekent uiteraard niet dat er in die periode geen voorzorgen werden genomen om zwangerschap te voorkomen. Uit de Nationale Enquête voor Gezinsontwikkeling (NEGO, I) blijkt dat bij 30-34 jarige gehuwde vrouwen er in 74 % van de gevallen contraceptief gedrag werd vastgesteld (Cliquet en Schoenmaeckers, 1976). Het zou echter tot het begin van de jaren zeventig duren vooraleer contraceptie uit de taboesfeer geraakte.

In die zo juist geschetste maatschappelijke context en wetende dat in het algemeen de invoering van een betere contraceptie eerst wordt toegepast door oudere gehuwden (in het

Tabel 1: Voorhuwelijkse concepties die aanleiding geven tot 'wettige'^(*) en onwettige geboorten, 1960-1981.

JAREN	totaal 'wettige' en onwettige geboorten	'wettige' geboorten		onwettige geboorten	
		abs. aantal	percent	abs. aantal	percent
1960	12.450	9.250	74.3	3.200	25.7
1	12.414	9.229	74.3	3.185	25.7
2	12.380	9.118	73.7	3.262	26.3
3	13.429	9.338	74.0	3.491	26.0
4	14.657	10.977	74.9	3.680	25.1
5	15.185	11.508	75.8	3.677	24.2
6	15.707	11.957	76.2	3.750	23.8
7	15.780	12.058	76.4	3.722	23.6
8	15.931	12.161	76.3	3.770	23.7
9	16.191	12.412	76.7	3.779	23.3
1970	16.774	12.833	76.5	3.941	23.5
1	17.605	13.407	76.2	4.198	23.8
2	17.044	12.933	75.9	4.111	24.1
3	16.147	12.268	76.0	3.879	24.0
4	11.288	7.511	66.6	3.777	33.4
5	14.104	10.374	74.0	3.730	26.0
6	11.737	7.960	68.0	3.777	32.0
7	11.019	7.253	66.0	3.766	34.0
8	12.257	8.136	66.4	4.121	33.6
9	12.331	7.685	62.3	4.646	37.7
1980	13.001	7.875	60.6	5.126	39.4
1	13.182	7.625	57.8	5.557	42.2

Bronnen: Statistisch Tijdschrift, N.I.S., 1962-1966;
Bevolkingsstatistieken, 1967-1978.

(*) 'wettige' geboorten verwijzen naar geboorten die plaatsvinden voor het einde van de zevende maand huwelijksduur.

kader van gezinsplanning), vervolgens door volwassen ongehuwden, dan door gehuwde vrouwen zonder kinderen en pas daarna door jonge gehuwden en jonge ongehuwden, is het te verwachten dat in een eerste fase de voorechtelijke zwangerschappen zullen toenemen, mede als gevolg van een verhoogde buiten- en voorechtelijke seksualiteit (Shorter, 1975; Lodewijckx, 1984; Sullerot, 1984). De meeste van die voorhuwelijkse zwangerschappen zullen zo ze niet werden afgebroken, opgelost worden in een al dan niet verhaast of gedwongen huwelijk (tabel 1).

Vanaf 1971 tot en met 1981

In 1971 bereiken alle drie de categorieën, voorhuwelijkse concepties, 'wettige' en onwettige geboorten, (tabel 1) een hoogtepunt zowel ten opzichte van de voorbije jaren zestig als ten opzichte van de daarop volgende jaren. Pas in 1979 zal het aantal onwettige geboorten duidelijk beginnen te stijgen en tot nu toe (1981) blijven stijgen. Kenmerkend voor de jaren zeventig zijn de bruuske schommelingen. Voor het eerst sinds de jaren zestig, wordt vanaf 1974 bewust minder gedwongen gehuwd; 66.6 % tegenover 74.3 % in 1960. Het daarop volgende jaar 1975 zorgt voor een 'éénmalige opstoot' in elk van de drie bestudeerde categorieën (tabel 1). Vanaf 1976 treedt opnieuw een daling op in het aantal gedwongen huwelijken. Die daling blijkt door te zetten de volgende jaren. Of inderdaad 1974 een scharnierjaar in de daling van de gedwongen huwelijken zal blijken te zijn voor ons land, valt alsnog af te wachten. Zeker is dat, met uitzondering van 1975, de voorechtelijke concepties in toenemende mate uitmonden in onwettige geboorten. In 1981 trouwt nog slechts 57.8 % gehaast of gedwongen tegenover 76.5 % in 1970. Die toename in onwettige geboorten is waarschijnlijk toe te schrijven aan een stijgend aantal ongehuwde samenwoners waarbij de betrokkenen het niet meer noodzakelijk achten te trouwen vóór de komst van een kind.

Uit onze survey van '75-'76 bleek, op het ogenblik van de ondervraging, ongeveer 50 % van de ongehuwde moeders samen te wonen met de partner/verwekker (Masui, 1981). Anderzijds kan het teruglopen van het aantal gedwongen huwelijken misschien ook in verband worden gebracht met een steeds groter en efficiënter gebruik van contraceptie. Uit een onderzoek van Van Bedts en Dumon (1986) uitgevoerd bij ongehuwde vrouwen tussen 20-44 jaar in Nederlandstalig België in 1975-'76, komt het volgend anticonceptieprofiel naar voren : bij eerste coïtus wordt in 17 % van de gevallen geen anticonceptie toegepast, 45 % deed beroep op meer traditionele middelen zoals coïtus interruptus en/of periodieke onthouding, 16 % maakte gebruik van een condoom en 9 % verkoos hormonale middelen. Dit toch eerder gunstige beeld van anticonceptiegedrag voor ongehuwden (het al dan niet hebben van en relatie is uiteraard niet zonder belang) wordt niet teruggevonden in ons

onderzoek van '75-'76. Van de 48 % vrouwen die geen zwangerschap wenste, paste slechts 10 % één of andere vorm van anticonceptie toe die bovendien faalde (Masui, 1981).

In deze paragraaf stond de relatie voorhuwelijkse concepties, 'wettige' en onwettige geboorten centraal. Bekijken we het statistische verloop van voornoemde categorieën (tabel 1) dan stellen we vast dat in de periode '60-'75, uitgezonderd 1974, de verhouding tussen voorhuwelijkse concepties die geregulariseerd werden via een huwelijk en onwettige geboorten nagenoeg constant bleef; drie gedwongen tegenover één ongehuwd moederschap. Vanaf 1976 wordt er continu minder gedwongen gehuwd. Naar het einde van de jaren zeventig wordt de kloof tussen gedwongen huwelijken, als gevolg van voorhuwelijkse concepties, en ongehuwde moeders minder groot. En het lijkt erop dat die ontwikkeling zich in de jaren tachtig verder zal zetten. In de nu volgende paragraaf wordt alle aandacht geconcentreerd op het verloop van de onwettige geboorten tussen 1960 en 1981.

2.2 Buitenechtelijke geboorten in België en in enkele Westerse landen

Vanaf 1960 tot en met 1970

In deze periode is een geringe maar gestage stijging van het aantal buitenechtelijke geboorten, van 2.1 % naar 2.8 %, waar te nemen in België (tabel 2). Hiermee rangschikt ons land zich tussen de meeste West-Europese landen met geringe stijging in illegitieme geboorten. West-Duitsland, Oostenrijk en de Zuid-Europese landen (Italië, Portugal, Spanje en Griekenland) geven een lichte daling te zien ten opzichte van de situatie in 1960. De Angelsaksische en Scandinavische landen vertonen duidelijk een sterkere stijging in de buitenechtelijke geboorten in dat decennium. Zweden met 18.4 % buitenechtelijke geboorten is op kop. Dit land is in zekere zin een buitenbeentje vergeleken bij de hier bestudeerde landen.

Ook al zijn de buitenechtelijke geboorten in de meeste hier bestudeerde landen toegenomen dan betekent dit niet meteen dat er zeer hoog wordt gescoord. Acht landen, waaronder België, hebben een zeer lage illegitimiteit, beneden 5 %. Zes landen scoren tussen 5% en 10 %. Drie landen situeren zich tussen 10 % en 15 % en één land tussen 15 % en 20 %.

Vanaf 1971 tot en met 1981

In alle bestudeerde landen nemen de buitenechtelijke geboorten toe in deze periode. Zweden spant de kroon met 41.2 % gevolgd, zij het op een zekere afstand, door

Tabel 2: Buitenechtelijke geboorten per 100 geboorten in enkele Westerse landen, 1960-1981.

	1960	1965	1970	1975	1980	1981	groeicoëfficiënt
België	2.1	2.4	2.8	3.1	4.1	4.5	2.1
Denemarken	7.8	9.5	11.0	21.7	33.2	35.8	4.6
West-Duitsland	6.3	4.7	5.5	6.6	7.6	7.9	1.3
Frankrijk	6.1	5.9	6.8	8.5	11.4	12.7	2.1
Griekenland	1.2	1.1	1.1	1.3	1.5	1.6	1.3
Ierland	1.6	2.2	2.7	3.7	5.0	5.4	3.4
Italië	2.4	2.0	2.2	2.6	4.1	4.3	1.8
Luxemburg	3.8	3.7	4.0	4.2	6.0	7.1	1.9
Nederland	1.4	1.9	2.1	2.2	4.1	4.8	3.4
Noorwegen	3.7	4.6	6.9	10.3	14.5	16.1	4.4 ^(*)
Oostenrijk	13.0	11.2	12.8	13.5	17.8	19.4	1.5
Portugal	9.5	7.8	7.3	7.9	-	-	-
Spanje	2.3	1.7	1.4	2.0	-	-	-
Veren. Konink.	5.2	7.3	8.0	9.0	11.5	12.5	2.4
Zweden	12.8 ^(*)		18.4	32.4	39.7	41.2	3.2
Zwitserland	3.8	3.9	3.8	3.7	4.7	5.2	1.4
Canada	4.3	6.7	9.6	-	12.2 ^(**)	-	-
V.S.A.	5.3	7.7	10.7	14.2	17.2 ^(**)	-	-

Bronnen: Demographic Yearbook (UN) Bevolkingsstatistieken 1981;
Eurostat: Statistische jaarboeken per land;
Deville en Naulleau, 1982, 64-65.

^(*) gemiddelde voor 1960-1965.

^(**) gegevens voor 1979.

Denemarken met 35.8 % (tabel 2). Sinds 1970 heeft dit laatste land zijn buitenechtelijk geboortencijfer verdrievoudigd. In Noorwegen namen de buitenechtelijke geboorten eveneens toe met 6 % wat niet belet dat dit land achterna hinkt op de twee andere Scandinavische landen, Zweden en Denemarken. Nog slechts vijf landen, waaronder België, blijven hangen in de eerste categorie met een illegiteitscijfer van minder dan 5 %. Categorie twee, 5 à 10 %, krijgt Zwitserland, Luxemburg en Ierland erbij terwijl Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk samen categorie drie van 10 à 15 % vervoegen. Noorwegen en Oostenrijk scharen zich bij de V.S.A. in categorie vier die schommelt tussen 15 à 20 %.

Vergeleken bij de periode '60-'70 heeft de stijging van de buitenechtelijke geboorten zich veralgemeend. Er werd in geen enkel van de bestudeerde landen een daling vastgesteld. Denemarken en vooral Zweden profileren zich scherp door hun zeer hoge onwettigheidspercentages ten overstaan van alle andere hier beschouwde landen.

Sommige auteurs waaronder Lefaucheur (1980) menen dat enkele West-Europese landen zich weleens zouden kunnen inspireren aan het zogenoemde 'Zweeds model'. Anderen, zoals Festy (1976), denken dat het niet zo'n vaart zal lopen. De hoge illegiteitsgraden in het Noorden zouden, volgens Tomasson (1976), onder meer samenhangen met de differentiële penetratie van de christelijke zeden inzake huwelijk in de traditionele volkscultuur. De oudere permissiviteit ten aanzien van voorechtelijke seksualiteit is blijven bestaan in die gebieden waar de christelijke opvattingen omtrent huwelijk het minst zijn doorgedrongen. Het huidige verloop van de illegiteitscijfers (tabel 2) lijkt de stelling van Festy (1976) te ondersteunen.

Beschouwt men de periode '60-'81 in haar geheel dan blijken de tempi tussen de bestudeerde landen nogal uiteenlopend te zijn :

- 1) Denemarken en Noorwegen blijken de snelste klimmers te zijn : en verviervoudigen hun effectieven in twee decennia;
- 2) Een verdrievoudiging wordt vastgesteld voor Ierland, Nederland, de V.S.A. (cijfers 1979) en Zweden;
- 3) België, Canada (cijfers 1979), Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk verdubbelden in diezelfde periode;
- 4) Italië, Luxemburg en Oostenrijk namen toe zonder evenwel te verdubbelen; Zwitserland en West-Duitsland namen slechts heel licht toe en
- 5) Griekenland, Portugal (cijfers 1975) en Spanje (cijfers 1975) slaagden er zelfs in te dalen.

Uit de hoger kort beschreven vergelijking blijkt, ondanks het feit dat de buitenechtelijke geboorten eerder laag zijn in ons land, ze in de bestudeerde periode, toch verdubbelden.

Hierdoor volgt België, zij het zeer voorzichtig, de aan de gang zijnde stijgende illegitimitiestrend in de hier bestudeerde landen.

Een buitenechtelijke geboorte (tabel 2) verwijst in ons land steeds naar een juridisch ongehuwde vrouw. Of die laatste al dan niet gehuwd is geweest, maakt geen verschil voor het statuut van het kind. Deze eerder ruime definitie impliceert nochtans niet dat het totale fenomeen van de illegitimititeit hierdoor wordt gedekt, wel de juridische vastgestelde. De gehuwde vrouw die een kind baart, verwekt in overspel of incest, is geen ongehuwde moeder. Het kind dat geboren wordt binnen haar huwelijk zal bijgevolg niet als onwettig worden geregistreerd (Masui, 1975, 1981).

Ondanks het feit dat de wet op de afstamming nog niet is veranderd in de hier bestudeerde periode, 1960-1981, is er de laatste jaren beweging gekomen in één aspect ervan nl. de erkenning van de natuurlijke kinderen in de geboortenakte.

2.3 Erkenningen van natuurlijke kinderen in de geboorteakte

Vanaf 1960 tot en met 1970

Het juridisch statuut van het 'natuurlijk kind' kan volgens het Burgerlijk Wetboek op verschillende tijdstippen en op verschillende wijzen worden verbeterd. Eén vorm ervan lijkt ons, in deze studie over veranderingen binnen het ongehuwd moederschap, van bijzonder belang, nl. de 'erkenning van het natuurlijk kind in de geboorteakte' of in de 'akte van erkenning' (B.W. Hfst. II, art. 62).

Uit tabel 3 blijkt dat gedurende de jaren zestig het percentage erkende kinderen in de geboorteakte schommelt tussen 9 en 14 %. Die cijfers verschillen nauwelijks van wat de voorbije decennia te zien gaven. Vergeleken bij Frankrijk is dit een vrij laag cijfer. In diezelfde periode, '60-'70, erkende 22 % van de biologische vaders hun natuurlijke kinderen in de 'geboorteakte'. In het aangrenzende Noord-Frankrijk erkent ongeveer 30 % van de biologische vaders het kind bij de geboorte in 1968 (Deville en Naulleau, 1982).

Vanaf 1971 tot en met 1981

Wat de erkenning van natuurlijke kinderen betreft in deze periode loop het percentage op van 13.8 naar 32.5 % in 1981 (tabel 3). Dit is in onze geschiedenis van 'erkenningen van natuurlijke kinderen in de geboorteakte' een totaal nieuw gegeven. We moeten al tot in de jaren dertig van deze eeuw teruggaan om ongeveer 20 % erkenningen in de geboorteakte

Tabel 3: Erkenningen van natuurlijke kinderen in de geboorte-akte, 1960-1981.

JAREN	onwettige geboorten absolute aantallen	erkenningen absolute aantallen	erkenningen percenten
1960	3200	325	10.2
1	3185	347	10.9
2	3262	343	11.4
3	3491	464	13.3
4	3680	465	12.6
5	3677	497	13.5
6	3750	376	10.0
7	3722	335	9.0
8	3770	411	11.0
9	3779	537	14.2
1970	3941	511	13.0
1	4198	578	13.8
2	4111	652	15.9
3	3879	629	16.2
4	3777	702	18.6
5	3730	695	18.6
6	3777	795	21.0
7	3766	888	23.6
8	4121	997	24.2
9	4646	1268	27.3
1980	5126	1514	29.5
1	5577	1808	32.5

Bronnen: N.I.S., Statistisch Jaarboek van België, 1965.
N.I.S., Statistisch Tijdschrift, 1985.

aan te treffen. Hoe gunstig de huidige resultaten ook mogen zijn voor de betrokkenen, onze cijfers verbleken toch wel bij die van Frankrijk. Vanaf 1972 (jaar van de wetswijziging inzake afstamming, in Frankrijk, waarbij 'overspelige' ouders hun kinderen kunnen erkennen) stijgt brusk het aantal erkenningen in de geboorteakte. Sindsdien heeft die stijging zich verder doorgezet, zodat in 1980 meer dan 50 % van de onwettig geregistreerde kinderen door de vader erkend is van bij de geboorte. Die evolutie vertegenwoordigt méér dan een eenvoudige regularisatie van een situatie. Het gaat evenmin om een 'reconnaissance par complaisance' zoals in vroegere perioden (Sullerot, 1984). Enigszins extrapolerend, stellen Deville en Naulleau (1982) dat een groot deel van de kinderen die nu geboren worden bij een ongehuwde moeder, blijkt te leven in een omgeving die nauwelijks verschilt van die van het twee-generatie-gezin of kerngezin. Uitgaande van de vaststelling van de toenemende erkenningen in de geboorteakte lijkt de band met een toenemend ongehuwd samenwonen niet geheel onwaarschijnlijk te zijn (Deville en Naulleau, 1982).

In 1981 is in België 32.5 % van de onwettige kinderen erkend bij de geboorte; meer dan een verdrievoudiging vergeleken bij 1960. Niettegenstaande de erkenning van een natuurlijk kind in de geboorteakte door de vader geen samenwonen met de moeder van het kind impliceert, lijkt het toch niet geheel onmogelijk te veronderstellen, in navolging van Deville en Naulleau (1982), dat die 20 % méér erkenningen in ons land, naar één of andere vorm van samenwonen zou kunnen refereren.

Voor zover ons bekend werd de 20 % erkenningen in de geboorteakte zelden of nooit overschreden in ons land. Sinds 1976 wordt deze drempel wel overschreden. Ook in de jaren die volgen op de periode die hier bestudeerd wordt blijven de erkenningen in de geboorteakte stijgen; in 1983 worden 35.3 % erkenningen vastgesteld. Die vaststellingen versterken ons vermoeden dat het ongehuwd moederschap zich 'anders' voordoet dan in de voorbije decennia. Precies dit zoeken naar 'tekens' die zouden kunnen wijzen op veranderingen binnen het ongehuwd moederschap vormt het 'corpus' van deze bijdrage. De nu volgende paragraaf geeft hiervan uitvoerig verslag.

3. Veranderingen binnen het ongehuwd moederschap

In feite steunt het onderzoek over ongehuwde moeders op *twee onderzoeksstrategieën*. Enerzijds is er het onderzoek dat refereert naar de *ongehuwde moeders in de hulpverlening* en anderzijds is er het onderzoek dat zich tot doel heeft gesteld het *maatschappelijk fenomeen van het ongehuwd moederschap als dusdanig* door te lichten.

De eerste onderzoeksstrategie is gevestigd in een vrij lange quasi uitsluitend Amerikaanse traditie. Ze wordt er nog steeds druk beoefend. De tweede onderzoeksstrategie is van vrij recente datum en werd door de Amerikaan Vincent (1961) geïntroduceerd. Voor zover mij bekend, is die laatste onderzoeksstrategie, tot nu toe, alleen terug te vinden in de survey van 1976-1977, uitgevoerd aan de K.U.Leuven in samenwerking met het Centrum voor Bevolkings- en Gezinstudiën (C.B.G.S.) in Nederlandstalig België (Masui, 1981). De Amerikaanse inbreng in deze onderzoeksmaterie is enorm en continu vergeleken bij de Europese bijdrage die eerder sporadisch en gering is (Masui, 1981).

Zoals kan worden verwacht zullen de resultaten van beide onderzoeksstrategieën grotendeels divergerend zijn. Het hulpverleningspopulatieonderzoek of *HVP-onderzoek*, zoals het verder zal worden aangeduid, gaat uit van ongehuwde moeders in relatie tot één of andere vorm van hulpverlening. In vele HVP-studies beperkt men zich tot het cliënteel, dat vaak zeer gering is in aantal, van één of andere instelling en niet representatief is ten opzichte van de categorie ongehuwde moeders (Trekker, 1972; Masui, 1979; Lefaucheur, 1980). Eerste doel van dit soort onderzoek is nuttige informatie verstrekken aan de hulpverleners. Het inzicht dat wordt verworven in deze studies zal dat van de onderzochte groep of instellingen nauwelijks overschrijden.

Het onderzoek met als objectief de studie van het totale fenomeen van het ongehuwd moederschap, zal meestal beroep doen op een representatieve steekproef van de totale ongehuwde moederpopulatie. Dit onderzoek zal in het verder verloop van de analyse worden aangeduid als *TP-onderzoek*. Vanuit een breed perspectief zal worden gepoogd het ongehuwd moederschap te bestuderen en te situeren in het geheel van een gegeven samenlevingspatroon en in relatie tot aanverwante fenomenen (cfr par. 2). Het belang van dit soort onderzoek ligt in het 'inzicht' dat wordt verworven in de ontwikkeling van het verschijnsel en in de condities die het beïnvloeden. Het zal bovendien de verschillende onderkende subgroepen zoals ongehuwde moeders, in de hulpverlening tot hun juiste proporties weten terug te brengen.

Vanuit de confrontatie van de twee hier bestudeerde onderzoeksstrategieën wordt gepoogd inzicht te verwerven in de, naar onze mening, aan de gang zijnde veranderingen binnen het ongehuwd moederschap. Meer bepaald worden enkele onderzoeksresultaten nader bekeken met name : 1° de belangrijkste *types ongehuwde moeders* die in het bestudeerde onderzoek werden onderscheiden en 2° de *houdingen van de samenleving ten opzichte van ongehuwde moeders*.

Zoals in paragraaf twee wordt eenzelfde tijdsindeling gerespecteerd.

'types ongehuwde moeders'

In de HVP-onderzoekingen worden verschillende ongehuwde moedertypes waargenomen. Die verscheidenheid hangt ongetwijfeld samen met de gezichtspunten van waaruit de ongehuwde moeder wordt belicht. In deze periode onderscheiden we een psychiatrisch, psychologisch en sociologisch standpunt.

Tot de types die meest gesignaleerd worden in de wetenschappelijke literatuur in deze periode hoort onder meer het *sociaal-pathologische type* dat teruggaat op visies van auteurs als Clothier (1943, 1955); Deutsch (1945); Hutchinson (1949) en Young (1954).

Heymans en Trimbos (1964) onderscheiden binnen die categorie ongehuwde moeders allerlei subcategorieën zoals 'de zwakbegaafden, de debielen, de psychopaten, de psychisch gestoorde, de jeugdige ongehuwde moeders, de recidiverende en de 'goed aangepaste meisjes'. Die laatste categorie zou niet ziekelijk zijn maar toch aanwijzingen geven in de richting van een niet-logisch verloopend gedragspatroon. Individuele therapie lijkt de boodschap te zijn. Die visie, voor een groot deel gebaseerd op de psychiatrie, wordt gedeeld door Godefroy (1961), Swelheim de Boer (1968) en Van Oenen (1970). Die laatste auteur stelt dat de ongehuwde vrouw nu over genoeg mogelijkheden beschikt om een zwangerschap en een geboorte buiten het huwelijk te vermijden en bijgevolg ook het maatschappelijk conflict. Wordt men toch ongehuwde moeder dan zal dat, volgens Van Oenen, deel uitmaken van een deviante ontwikkelingsgang.

Meer psychologisch lijkt het standpunt van Rains (1971) te zijn wanneer ze stelt dat ongehuwd moederschap in de eerste plaats verwijst naar een particuliere en praktische kwaal en slechts daarna naar een sociaal probleem in de betekenis van een maatschappelijk probleem. Ongehuwde moeders zijn voor Rains (1971) 'devianten' van de etische normen m.b.t. seksualiteit en voortplanting. Via processen van heropvoeding en resocialisatie kan het individu zich opnieuw integreren in de samenleving.

Een meer sociologisch standpunt komt naar voren in de studie van Milikowski (1967). De ongehuwde moeder is in eerste instantie een *financieel-sociaal problematisch type*. Dit type heeft recht op financiële tegemoetkoming van de overheid, uit hoofde van haar ongehuwd moederschap, recht op arbeidsbemiddeling, enz. Ook al wenst laatstgenoemd auteur de ongehuwde moeders uit het sociaal isolement te halen, toch blijft volgens Milikowski (1967) een categoriale hulpverlening noodzakelijk, zij het dan onder het etiket van 'alleenstaande ouders'.

Voor het eerst in de geschreven geschiedenis van het ongehuwd moederschap wordt in deze periode het HVP-onderzoek geconfronteerd met een *TP-onderzoek* (Vincent, 1961).

Aangespoord door een adoptiecommissie uit Alameda County (Californië) die steeds meer in aanraking kwam met ongehuwde moeders uit de Amerikaanse middenklassen, poogde Vincent een ander informatiekanaal te vinden dan de traditionele 'opvang' instellingen. Bij afwezigheid aan gemeentelijke registratie van geboorten naar wettigheid in Alameda County, was hij aangewezen op het raadplegen van de geboortenregisters van de verschillende ziekenhuizen ter plaatse. Via vragenlijsten, ingevuld door de behandelende artsen, slaagde hij erin een representatieve steekproef samen te stellen van ongehuwde moeders voor de periode 1952-1954 in Alameda County.

Worden de twee onderzoeksstrategieën met elkaar vergeleken wat de types ongehuwde moeders betreft, dan wordt vastgesteld dat de ongehuwde moeders uit het TP-onderzoek nauwelijks verschillen van de vergelijkbare vrouwengroepen in Alameda County met betrekking tot de persoons-, antecedente- en partnerkeuze variabelen (Vincent, 1961).

De ongehuwde moeders uit het onderzoek van Vincent (1961) behoren niet overwegend tot de lagere sociaal economische groepen evenmin als ze zouden behoren tot één of ander specifiek sociaal-economisch stratum. Die stelling wordt ondersteund door 1° de gegevens met betrekking tot het beroep van de ongehuwde moeder, de opleiding van haar ouders en het beroep van haar vader en 2° dat vele ongehuwde moeders die beroep deden op een privé-arts afkomstig zijn uit gevestigde middenklassen gezinnen en een hogere sociaal-economische status hebben dan die ongehuwde moeders die rechtstreeks beroep deden op de diensten van de hospitalen van Alameda County.

'houdingen van de samenleving ten aanzien van ongehuwde moeders'

De dominante houding van de samenleving zoals die naar voren komt in de door ons bestudeerde *HVP-onderzoekingen*, in deze periode, is er één van *afwijzing en uitsluiting*, al dan niet geheel of gedeeltelijk, en van *marginalisering*. Dit komt het sterkst tot uiting bij de aanhangers van de sociaal-pathologische visie en in mindere mate bij diegenen die de ongehuwde moeder eerder zien als een sociaal-financieel probleem. Die negatieve houding met discriminatie (ten aanzien van vrouwen) hangt waarschijnlijk samen met de hoge waardering die het huwelijk in onze samenleving geniet. Het is de institutie die het alleenrecht heeft op seksualiteit, voortplanting en primaire socialisatie.

Uit het TP-onderzoek blijkt dat de Amerikaanse samenleving er contradictorische houdingen op nahoudt wanneer het gaat over ongehuwd moederschap. Dit komt onder meer tot uiting in :

1) de geringe aandacht die gaat naar de biologische vader. "Although biologically he is half the cause of the illegitimacy, the ratio of the unwed mother is approximately one to twenty-five" (Vincent, 1961, 3). Die wanverhouding kan grotendeels verklaard worden door 1° het feit dat de samenleving de biologische vader niet ziet als een sociaal noch als een financieel probleem; 2° dat de dubbele moraal de man gunstiger beoordeelt dan de vrouw inzake seks; 3° dat de biologische vader nauwelijks is op te sporen en 4° dat het veel eenvoudiger en financieel ook veel voordeliger is ongehuwde moeders 'ondergebracht' in een instelling te bestuderen.

2) de gedifferentieerde houding van de samenleving ten aanzien van enerzijds ongeoorloofde coïtus en anderzijds ten aanzien van ongeoorloofde zwangerschap. Impliciet worden zowel voor- als buitenechtelijke seks in zekere zin aanvaard en soms aangemoedigd terwijl de zwangerschap buiten echt aanleiding kan geven tot expliciete veroordeling.

3) de verschillende houding van de samenleving ten opzichte van verschillende soorten ongehuwde moeders. Ten aanzien van een enorme vraag naar adoptiekinderen van onvrijwillige kinderloze echtparen in de V.S.A. vervullen hoofdzakelijk blanke ongehuwde moeders een belangrijke sociale functie. De houding ten opzichte van die groep kan eerder als positief-neutraal worden omschreven. Zwarte ongehuwde moeders, die de overgrote meerderheid van de ongehuwde moeders uitmaken in de V.S.A., daarentegen worden als een ernstig maatschappelijk fenomeen ervaren.

In het algemeen meent Vincent (1961) een meer tolerante houding te bespeuren, uitgezonderd ten aanzien van jonge zwarte ongehuwde moeders. Die gewijzigde houding ten aanzien van ongehuwde moeders zou volgens hem te maken hebben met de toenemende participatie van de middenklassen aan dit fenomeen. Met als gevolg dat er meer en meer stemmen opgaan om de illegitieme kinderen een juridisch statuut te verlenen, gelijk aan dat van wettige kinderen.

Samengevat kan gesteld worden dat in deze periode, al naargelang van de gehanteerde onderzoeksstrategie, TP- versus HVP-onderzoek, de resultaten nogal uiteenlopend zijn zowel wat de types ongehuwde moeders als de houdingen van de samenleving ten aanzien van ongehuwde moeders betreft. Zijn de ongehuwde moeders uit het TP-onderzoek van Vincent (1961) nauwelijks te onderscheiden op persoons-, antecedente- en sociaal-economische variabelen, van de vergelijkbare vrouwelijke bevolkingsgroepen dan blijken de populaties uit de HVP-onderzoekingen eerder te vergelijken met andere sociale marginale categorieën.

De houding van de Amerikaanse samenleving ten aanzien van ongehuwd moederschap, zoals in het TP-onderzoek van Vincent (1961) naar voren komt is gekenmerkt door contradictie en daardoor waarschijnlijk iets dichter bij de werkelijkheid. Een paar voorbeelden: enerzijds wenst men de illegitimiteit in te dijken, maar anderzijds vervullen vooral de blanke afstandsmoeders, althans gedeeltelijk, een niet af te laten vraag naar adoptiekinderen. Enerzijds moedigt men voorhuwelijkse seksualiteit aan, anderzijds veroordeelt men voorhuwelijkse zwangerschap, enz.

In de HVP-onderzoeken is de houding quasi unaniem één van afwijzing ten overstaan van ongehuwde moeders. Alleen Milkowski (1967) neemt hier duidelijk een toleranter standpunt in.

Vanaf 1971 tot en met 1981

'Types ongehuwde moeders'

Was de hoofdbekommernis in het HVP-onderzoek tot de jaren zestig de oorzaken van de illegitimiteit op te sporen (Kronick, 1962), dan werd tegen het einde van dat decennium een nieuwe weg ingeslagen onder meer door Bowerman (1966) en Furstenberg (1969). Meer en meer worden de bestaansmogelijkheden van de ongehuwde moeders onderzocht, na de geboorte van het kind, ongeacht of ze het al dan niet zelf opvoeden (Festinger, 1974; Holman, 1972; Schlesinger, 1973; Lutaka, 1975; Haney, e.a., 1975; Van den Akker, 1977; Clapp, 1978). De verschuiving in de keuze van het onderzoeksobject kan misschien gezien worden als een teken van een toenemende verdraagzaamheid ten aanzien van ongehuwd moederschap. Anderzijds heeft die wijziging van het aandachtspunt misschien ook wel te maken met het feit dat meer sociale wetenschappers, in die periode, er zich mee zijn gaan bezighouden.

Om die nieuwe topic 'bestaansmogelijkheden van de ongehuwde moeders' toe te lichten refereren we aan de follow-up onderzoeken van Van den Akker (1977) en van Clapp (1978).

Stond in het vorige decennium '60-'70 de afzondering van de ongehuwde moeders centraal in bepaalde vormen van hulpverlening dan blijkt in beide hier bestudeerde onderzoeken alle aandacht te worden geconcentreerd op de reïntegratie van de ongehuwde moeders in de samenleving.

Beide onderzoeken verwijzen naar een HV-populatie. Het gaat in die studies uitsluitend over ongehuwde moeders die drie jaar geleden een onwettig kind ter wereld brachten en dit

kind bij zich hielden. Clapp (1978) stelt evenwel nog twee bijkomende voorwaarden aan haar respondenten : de vrouwen moesten zwanger zijn vóór hun twintigste en mochten op het ogenblik van het follow-up onderzoek niet gehuwd zijn. In het follow-up onderzoek van Van den Akker (1977) worden die eisen niet expliciet gesteld. Maar, schrijft Van den Akker (1977) indien men ongehuwd samenwoont (13 %) of gehuwd is (37 %) dan is er van ongehuwd moederschap - in de zin van alleenstaand ouderschap - geen sprake meer. Die conclusie van laatst genoemd auteur laat ons toe beide onderzoekspopulaties met elkaar te vergelijken. Beide onderzoekspopulaties zijn eerder beperkt : N = 77 voor het Nederlands onderzoek van Van den Akker en N = 30 voor het Amerikaanse onderzoek van Clapp.

Het type ongehuwde moeder dat dominerend is in beide onderzoeken kan worden omschreven als het sociaal-economisch zwakke type. Opvallend is hoe sterk de onderzoekspopulaties met elkaar overeenstemmen :

- 1) Voor 60 % van beide onderzoekspopulaties is de overheid de voornaamste bron van inkomsten; Bijstandswet in Nederland en het A.F.D.C. (Aid to families with dependent children) in de V.S.A.
- 2) Andere financiële steun wordt verstrekt door de partner/verwekker (15 % Nederland en 37% V.S.A.) en door de ouders van de ongehuwde moeders (4 % Nederland en 27 % V.S.A.).
- 3) In beide onderzoeken is ongeveer 50 % inwonend bij de ouders . De andere helft geeft de voorkeur aan een zelfstandige woonvorm. Ofschoon de zelfstandigen meer voltijds werken dan de inwonenden is de financiële situatie van de eersten veel ongunstiger. Gezien de jonge leeftijd en een onvoldoende schoolopleiding van de zelfstandigen komen ze vaak slechts in aanmerking voor de laagst betaalde jobs. De meest problematische groep zijn de zelfstandigen zonder beroepsarbeid.
- 4) Naarmate de tijd, sinds de bevalling van de ongehuwde moeder, verstrijkt zwakt de relatie of het contact met de partner/verwekker af, voor zover de relatie en/of het contact niet reeds eerder was afgebroken.

Evenals in het onderzoek van Vincent (1961) is het onderscheid tussen gehuwde en ongehuwde moeders nauwelijks merkbaar in het door ons verrichte TP-onderzoek in Nederlandstalig België (Masul, 1981). Op identiteits- en antecedente variabelen kan er van afwijking niet worden gesproken ten overstaan van vergelijkbare vrouwelijke bevolkingsgroepen in ons land. Wel blijkt onze onderzoekspopulatie minder eisen te stellen aan de partner wat zijn burgerlijke staat betreft; 47 % van de partners is gehuwd. Zoals in het onderzoek van Vincent (1961), lijken alle maatschappelijke groepen te participeren aan het ongehuwd moederschap, zij het dat in ons onderzoek wel een licht overwicht is van de lagere sociale groepen. Dit bleek niet het geval te zijn in het Amerikaanse onderzoek van Vincent.

In de tijdsperiode die het onderzoek van Vincent (1961) van het onze scheidt, hebben zich vrij belangrijke maatschappelijke en demografische ontwikkelingen voorgedaan zoals eerder reeds gesteld. We vermelden nog even : het op de markt verschijnen van betrouwbare en efficiënte anticonceptiva, de toenemende verzelfstandiging van vrouwen, de afnemende populariteit van het huwelijk, de toename van de echtscheiding, de afnemende hertrouw, de toename van ongehuwd samenwonen, enz. Rekening houdend met die ontwikkelingen kunnen we stellen dat de vergelijking met de resultaten van Vincent hier ophoudt. Andere types ongehuwde moeders schijnen zich in de loop van de jaren zeventig voor het eerst aan te kondigen.

Stelde men tot en met de jaren zestig dat ongehuwd moederschap in grote mate overeenkwam met ongewenste zwangerschap dan lijkt dit steeds minder het geval te zijn. Zo blijkt uit ons onderzoek dat meer dan de helft van de ongehuwde moeders (52 %) een zwangerschap wenste. Nagenoeg 75 % van de ongehuwde moeders lijkt op het ogenblik van de bevraging een 'vaste' relatie te hebben.

Vandaar dat het ons zeer nuttig lijkt ongehuwde moedertypes te onderscheiden op basis van de variabele 'aanwezigheid van partner'. Vanuit die variabele kan een eerste opsplitsing worden gemaakt tussen *ongehuwde moeders met partner* (74 %) en *ongehuwde moeders zonder partner* (24 %). Binnen die eerste subcategorie kan een onderscheid worden gemaakt naar *ongehuwde samenwoners* (50 %) en *interim ongehuwde moeders* (24 %).

De *ongehuwde samenwoners* zijn veruit de talrijkste groep. Het gaat overwegend om meerderjarige vrouwen die binnen een vrij stabiele relatie met hun partner, waarmee ze in 70 % van de gevallen samenwonen, een zwangerschap wensten. In drie vierde van de gevallen is de mannelijke partner juridisch niet vrij. Op het ogenblik van de bevraging, ongeveer één jaar na de geboorte van het onwettig kind, bedroeg het samenwonen gemiddeld twee jaar. Meer dan de helft van de ongehuwde moeders koestert geen trouwplannen voor de toekomst.

De interim ongehuwde moeders worden overwegend gevormd uit nooit-gehuwden (83 %) en een kleine groep bestaande uit gescheidenen en weduwen. De meesten van de interim ongehuwde moeders wensten geen zwangerschap. Maar het huwelijk lijkt voor deze groep wel de norm te zijn. Binnen één jaar na de geboorte van het kind wordt de situatie geregulariseerd via een huwelijk. Het uitstel van het huwelijk verwijst in hoofdzaak naar formele beletselen zoals geen ouderlijke toestemming, aan de gang zijnde echtscheidingsprocedures enz. Die categorie vrouwen kan voor een deel misschien vergeleken worden met de vrouwen uit de zogenaamde 'gedwongen' huwelijken. In het

midden van de jaren zeventig konden die 'gedwongen' huwelijken als regularisaties worden beschouwd.

Binnen de tweede subcategorie ongehuwde moeders zonder partners kan een onderscheid worden gemaakt tussen inwonende ongehuwde moeders (21 %), meestal bij de ouders, en zelfstandig wonende ongehuwde moeders (3 %).

De inwonende ongehuwde moeders behoren overwegend tot de jongere vrouwen voor wie de zwangerschap meestal ongewenst was. Ze hadden vaak een lossere relatie met een ongehuwde partner van ongeveer dezelfde leeftijd. Op een zeer klein percentage na, dat tijdelijk in een tehuis voor ongehuwde moeders heeft verbleven, woonden de meesten bij hun ouders in.

De zelfstandige ongehuwde moeders zijn bijna als een uitzonderingscategorie te beschouwen. Het betreft nauwelijks 3 % of 10 vrouwen op de totale onderzoeksgroep van 315 eenheden (Masui, 1981).

'houdingen van de samenleving ten aanzien van ongehuwde moeders'

Opvallend is het vast te stellen dat in de bestudeerde *HVP-onderzoeken*, in deze periode, de houding van de samenleving ten aanzien van ongehuwde moeders niet expliciet in de analyses wordt betrokken. Het opnieuw op gang komen van de ongehuwde moeders zelf lijkt absolute prioriteit te hebben in dit soort onderzoeken. Dit veronderstelt waarschijnlijk wel dat de samenleving als geheel inderdaad minder afkerig en afkeurend staat ten opzichte van ongehuwde moeders. Het morele stigma, dat nog vrij sterk aanwezig is in de jaren zestig, ten aanzien van groepen als ongehuwde moeders, lijkt verminderd te zijn (Gallagher, 1973). Die verandering in houding zou volgens Gallagher waarschijnlijk kunnen worden toegeschreven aan een variëteit van factoren zoals o.m. de beweging van de mensenrechten; een toenemende openheid van de media ten aanzien van problemen zoals abortus, zwangerschap, vruchtbaarheidsstoornissen, enz.; de verminderde status van het traditionele huwelijk; de invloed van toenemend voorrechtelijk geslachtsverkeer tussen adolescenten; de recente legalisering van abortus in de meeste Westerse landen; het vaker voorkomen van ongehuwd samenwonen, enz.

In tegenstelling tot de hogervermelde *HVP-onderzoeken* wordt er in het *TP-onderzoek* (Masui, 1981) veel aandacht geschonken aan de houdingen van de samenleving ten opzichte van ongehuwde moeders. Die houdingen werden bestudeerd via de bestaande hulpverlening aan ongehuwde moeders en via de wetgeving terzake. Enerzijds zijn zowel de hulpverlening als de wetgeving ontstaan uit bepaalde percepties van het ongehuwd

moederschap in een gegeven periode en anderzijds hebben diezelfde maatschappelijke structuren op hun beurt de samenleving in haar verschillende geledingen beïnvloed.

In het begin van de jaren zeventig werd al vlug duidelijk dat zich een groeiende polarisering begon af te tekenen tussen de twee bestaande vormen van hulpverlening aan ongehuwde moeders in België; enerzijds de interne hulpverlening (tehuizen voor moeders) en anderzijds de externe hulpverlening (Masui, 1979; 1981). Resultaat van de gevoerde discussies zal zijn dat de interne hulpverlening niet in staat blijkt de recente ontwikkelingen inzake illegiteimiteit en ongehuwd moederschap te integreren in het gevoerde hulpverleningsbeleid. De interne hulpverlening in België, evenals in Frankrijk, beperkt zich tot een gedeeltelijke resocialisatie, een compromis tussen de uitsluiting van het individu en de volledige reïntegratie van de afwijkers (Trekker, 1972). Zo wordt het individu dat een overtreding begaat, i.c. van normen in verband met seksualiteit en voortplanting, niet geheel uitgeschakeld maar ook niet ten volle geaccepteerd. Met andere woorden het individu wordt naar de 'rand' verwezen, gemarginaliseerd.

De externe hulpverlening daarentegen lijkt aan te sluiten bij meer progressieve groepen in de samenleving die ten aanzien van ongehuwd moederschap genuanceerder en minder marginaliserend denken (Masui, 1981).

Uit het onderzoek van de sinds de jaren zeventig bekend gemaakte wetsvoorstellen en -ontwerpen tot wijziging van de wet op de afstamming, komt een zekere evolutie naar voren. Van aanvankelijk beperkte wetsvoorstellen (Hambye en Uyttendaele, 1974; De Vlies, 1975; De Meester, Claes en Geldof, 1976) evolueert het naar wetsontwerpen die het geheel van de wetgeving inzake afstamming wil aanpassen aan de gewijzigde maatschappelijke omstandigheden (Goor-Eyben, 1977; Van der Poorten, 1978 en Van Elislande, 1978). Intussen zijn in de omliggende landen alle wetgevingen inzake afstamming vrij fundamenteel gewijzigd tussen 1969 en 1979 (Masui, 1979, 1981).

Zowel de interne hulpverlening als de bestaande wetgeving in België treden nog steeds restrictief op in de bestudeerde periode ten aanzien van ongehuwde moeders. Beide instanties sluiten in zekere mate aan bij wat Trekker (1972, 90) omschrijft als "la dichotomie ancienne qui opposait l'image de la mère célibataire pécheresse à celle de la jeune fille innocente abusée, ...".

De externe hulpverlening en vooral de meest recente wetsontwerpen zijn duidelijke signalen van verandering in de houding van de samenleving (gemeten aan hulpverlening en wetgeving) op weg naar een groter liberalisering ten aanzien van illegiteimiteit en ongehuwd moederschap.

Dit alles belet niet dat verschillen in houdingen en gedragingen tussen onderscheiden landen sterk kunnen variëren. Zo lezen we in diezelfde periode bij Tomasson (1976, 269) : "There are many unwed mothers, particularly in Iceland and Sweden, without functional fathers for their children, who have never faced any social opprobrium and who lead conventional lives" en bij Roussel (1977, 345-347) : "Comme en Suède ... l'opinion n'attache d'ailleurs aucune importance au fait que la naissance précède ou suit le mariage. Au Danemark, par contre, la facilité de l'avortement n'empêche pas une brusque croissance des naissances hors mariage, puisque celles-ci sont aujourd'hui considérées comme 'normales'."

Bij wijze van bondige samenvatting kan worden gesteld dat zowel in de TP- als in de HVP-onderzoekingen 'tekenen van verandering' kunnen worden geobserveerd in deze periode.

Voor het eerst wordt in het TP-onderzoek vastgesteld dat een meerderheid van ongehuwde moeders zegt een zwangerschap te wensen en in de meeste gevallen samenwoont met de partner/verwekker. Het bewust, gewenst ongehuwd moedertype lijkt sinds de jaren zeventig meer en meer de plaats in te nemen van het ongehuwd moederschap dat tot en met de jaren zestig nagenoeg gelijk was aan ongewenst en ongewild ongehuwd moederschap.

Het type ongehuwde moeder dat in de HVP-onderzoekingen van de jaren zeventig domineert is zonder enige twijfel te omschrijven als het 'sociaal-economisch zwakke type' voor wie het ongehuwd moederschap eerder een gevolg lijkt te zijn van een ongunstige economische situatie dan we de oorzaak. In de HVP-onderzoekingen die door ons werden bestudeerd wint de reïntegratiegedachte het van de uitsluitings- en afzonderingsidee uit de HVP-onderzoeken van vóór de jaren zeventig.

Met betrekking tot de houdingen van de samenleving ten opzichte van ongehuwde moeders blijkt dat de HVP-onderzoekingen, in deze periode, geen aandacht schenken, althans niet expliciet, aan de houdingen van de samenleving. Hun onderzoeksobject is de reïntegratie van de ongehuwde moeders in de samenleving.

In het TP-onderzoek kan worden vastgesteld dat de externe hulpverlening en de verschillende wetsvoorstellen en wetsontwerpen wijzen op de afbrokkeling van de vanzelfsprekendheid van de bestaande hulpverlening en wetgeving.

4. Conclusies

Onze bedoeling in deze bijdrage was tekens op te sporen die ons zouden toelaten aan te tonen dat het ongehuwd moederschap in onze samenleving aan het veranderen is. We menen hierop een afdoend antwoord te hebben gevonden.

Voor zover uit onze studie is gebleken, lijkt de breuklijn tussen het 'vroeger' ongehuwd moederschap en het 'huidige' zich in de eerste helft van de jaren zeventig te hebben voorgedaan.

Het huidig overheersende ongehuwd moedertype verwijst naar een volwassen ongehuwde vrouw die bewust kiest voor ongehuwd moederschap, al dan niet binnen het kader van een vaste relatie. Dit type werd in de vroegere literatuur, voor zover ons bekend, nooit aangetroffen.

Te verwachten valt dat aan het ene einde van het continuüm, binnen de categorie ongehuwde moeders, de groep bewuste ongehuwde moeders in de toekomst nog zal vergroten, mede als gevolg van eerder vermelde maatschappelijke ontwikkelingen. Terwijl aan het andere einde van het continuüm zal een kleiner wordende minderheid zich zal aftekenen voor wie het ongehuwd moederschap waarschijnlijk een ongewild/ongewenst gevolg zal zijn van een minder gunstige maatschappelijk positie.

Voor zover kon worden geobserveerd binnen dit kader, zijn de houdingen van de samenleving ten aanzien van ongehuwde moeders geëvolueerd van afwijzing naar reïntegratie van de ongehuwde moeder in de samenleving. Te verwachten valt dat in de toekomst ook op het stuk van de houdingen van de samenleving minder zwaar zal worden getild aan ongehuwd moederschap (cfr. par. 3, conclusies).

Vanuit onderzoeksstandpunt beschouwd zal de klemtoon waarschijnlijk moeten liggen op de studie van het totaal fenomeen ongehuwd moederschap. Daarbij zullen zowel de ongehuwde vaders als de ongehuwde moeders moeten worden betrokken. Aanverwante braakliggende terreinen zijn o.m. : 1) het ongehuwd vaderschap al dan niet in relatie tot de erkenning van het onwettig kind in de geboorteakte; 2) de relatie tussen verhaaste huwelijken en onwettige geboorten; 3) de vruchtbaarheid van ongehuwde samenwoners.

BIBLIOGRAFIE

BALDWIN, W.

- 1976 *Adolescent pregnancy and childbearing - Growing concerns for Americans*, Washington, D.C., Population Reference Bureau.

BOWERMAN, E.

- 1963-66 *Unwed motherhood; personal and social consequences*, University of North Carolina, Institute for research in Social science.

BURGERLIJK WETBOEK

Hoofdstuk II, art. 62 afstamming.

CHILMAN, C.S.

- 1979 Illegitimate births to adolescents : an overview of social and psychological research, *Marriage and Family Review*, 2, 4, 3-11.

CLAPP, D.F. en RAAB, R.S.

- 1978 Follow-up of unmarried adolescent mothers, *Social Work*, 23, 2, 149-153.

CLIQUET, R.L. et al.

- 1976 Evolutie van de kennis en van het gebruik van anticonceptionele methoden bij de gehuwde vrouwen van de Nederlandse cultuurgemeenschap in België, 1966-76, Eerste resultaten van NEG0 III, *Bevolking en Gezin*, 3, 245-269.

CLIQUET, R.L. en SCHOENMAECKERS, R.

- 1976 *From incidental to planned parenthood*, Leiden, Martinus Nijhoff Social Sciences Division.

CLOTHIER, F.

- 1943 Psychological implications of unmarried parenthood, *American Journal of orthopsychiatry*, 13, juli, 531- 549.

- 1955 The unmarried mother of school age as seen by a psychiatrist, *Mental Hygiene*, 39, oct., 631-646.

DEUTSCH, H.

- 1945 *The psychology of women : a psycho-analytic interpretation*, New York, Grune & Stratton, 1945.

DEVILLE, J.C. en NAULLEAU, E.

- 1982 Les nouveaux enfants naturels et leurs parents, I.N.S.E.E., *Economie et Statistique*, 145, juin, 61-81.

FESTINGER, T.

- 1974 Unwed mothers and their decisions to keep or surrender children, *Child Welfare*, 50, may, 253-263.

FESTY, P.

- 1976 *Extramarital fertility and its occurrence in stable unions, recent trends in Western Europe*, paper presented at the Second European Population Seminar, Voorburg, 1976.

FURSTENBERG, F.F. et al.

- 1969 Birth control knowledge and attitudes among unmarried pregnant adolescents : a preliminary report, *Journal of marriage and the family*, 31, 1, 34-42.

- FURSTENBERG, F.F.Jr.**
 1976 The social consequences of teenage parenthood, *Family Planning Perspectives*, 8, 148-166.
- GALLAGHER, U.M.**
 1973 Changing focus on Services to Teenagers, *Children Today*, sept-oct.
- GODEFROY, J.**
 1961 Een sociaal-statistische beschrijving van de onwettige geboorten in Nederland, *Sociale Wetenschappen*, 4, 1, 1-38.
- HANEY, C.A. et al.**
 1975 Some consequences of illegitimacy in a sample of black women, *Journal of marriage and the family*, 37, 2, 359-366.
- HEYMANS, H.F. en TRIMBOS, C.J.**
 1964 *De niet-gehuwde moeder en haar kind*, Hilversum-Antwerpen, Paul Brand.
- HOLMAN, R.**
 1972 Unsupported mothers and the care of their children, *Mothers in action*, London, Collins.
- HUTCHINSON, B.**
 1949 Unmarried mothers as patients of a psychiatric clinic, *Social Work*, 19, febr., 102-103.
- JUTAKA, E. et al.**
 1975 Social status, mobility, illegitimacy and subsequent marriage, *Journal of marriage and the family*, 37, 2, 643-653.
- KOCH-NIELSEN, I.**
 1980 One-parent families in Denmark, *Journal of comparative family studies*, 11, 1, 17-29.
- KRONICK, J.**
 1962 An assessment of research knowledge concerning the unmarried mother, *Research perspectives on the unmarried mother*, New York.
- LEFAUCHEUR, N.**
 1980 Single-parenthood and illegitimacy in France, *Journal of comparative family studies*, 11, 1, 31-48.
- LODEWIJCKX, E.**
 1984 Anticonceptiegedrag, *Relationeel en reproductief gedrag in Vlaanderen*, R.L. CLIQUET en R. DEBUSSCHERE (eds.) Brussel, C.B.G.S.-monografieën, 1, 123-140.
- MASUI, M.**
 1976 Ongehuwde Moeders : een Interimpopulatie, *Vrouw en Gezin*, (DUMON, W. et al.), S.O.I.-reeks, vol. 5; K.U.Leuven, Leuven, 87-104.
 1979 Onderzoek naar hulpverlening aan ongehuwde moeders : een heuristische bijdrage, *Bevolking en Gezin*, 1, 5-20.
 1981 *Ongehuwde moeder, sociologische analyse van een wordingsproces*, Antwerpen/Amsterdam, De Sikkel/De Nederlandsche Boekhandel.
- MLIKOWSKI, H.**
 1969 Ongehuwde moeders tolereren of accepteren, *Tijdschrift voor maatschappelijk werk*, 23, 492-498.
- RAINS, P.M.**
 1971 *Becoming an unwed mother*, Chicago, Aldine-Atherton.

ROUSSEL, L.

1977 *Démographie et mode de vie conjugale au Danemark, Population, 32, 2, 339-359.*

SCHLESINGER, B.

1973 *The unmarried mother who keeps her child, a new land experience, Child Welfare, 52, 230-233.*

SHORTER, E.

1975 *The making of the modern family, New York, Basic Books, Inc.*

SULLEROT, E.

1984 *Pour le meilleur et sans le pire, Mesnil-sur-l'Estrée, Fayard.*

SWELHEIM-DE BOER, R.

1968 *Ongehuwd moederschap, 's Gravenhage, Stichting Uitgeverij N.V.S.H.*

TREKKER, A.M.

1972 *Les mères célibataires, Brussel, Editions Ouvrière.*

TOMASSON, R.F.

1976 *Premarital sexual permissiveness and illegitimacy in the Nordic Countries, Comparative Studies in Society and History, 18, 252-270.*

VAN BEDTS, A. en DUMON W.

1986 *Ongehuwde vrouwen in Vlaanderen, Resultaten van NEGO IV (Nationaal enquête Gezinsontwikkeling, 1982-1983, C.B.G.S.-werkdocument, 32, 1986, Brussel, Min. van de Vlaamse Gemeenschap.*

VAN DEN AKKER, P.A.M.

1977 *Niet gehuwd moeder zijn ... en dan, Amsterdam en Lisse, Swetz & Zeitlinger E.V., 1977.*

VAN OENEN, J.J.

1970 *Ongehuwde ouders; een empirisch-exploratieve studie, Leiden, Stenfert Kroese, 1070.*

VINCENT, C.E.

1961 *Unmarried mothers, New York, Free Press.*

YOUNG, L.

1954 *Out of wedlock, New York, Mac Grawhill.*